

NIEUWSBRIEF 10, december 2010/januari 2011

VAN DE VOORZITTER

2010 was een goed en plezierig jaar voor de HVPA. We zagen nog steeds groei van het aantal leden – op naar de honderd! – en een bemoedigende opkomst van leden en belangstellenden tijdens de vier lezingen die we mochten organiseren. De deelgemeente Prins Alexander bleef ons ondersteunen in onze missie om de geschiedenis van de polder Prins Alexander voor een breed publiek onder de aandacht te brengen. Uiteraard was ook het winnen van de Hollandprijs 2010 voor de beste website van een lokale historische vereniging een bijzonder plezierige opsteker!

Ondertussen is het bestuur van de HVPA en haar historische commissie alweer druk bezig met het nieuwe jaar. Naast het organiseren van vier avonden met boeiende en inspirerende lezingen, het uitbrengen van de nieuwsbrief, en het onderhouden en van inhoud voorzien van onze twee websites (www.hvpa.nl en www.flickr/photos/hvpa), vergen ook nieuwe activiteiten onze aandacht. Allereerst is daar de publicatie over verleden, heden en toekomst van de polder Prins Alexander, die in 2012 moet verschijnen en waar we in 2011 zeer intensief mee aan de slag gaan. Ten tweede is er een nieuw digitaliseringsproject. Met de heer Henk Bast, decennia lang een bekend gezicht in en actieve bewoner van de deelgemeente en nu woonachtig in Numansdorp, is het bestuur van de HVPA in gesprek over het digitaliseren van zijn omvangrijke collectie dia's over het dagelijks leven in de polder. De eerste resultaten van dit project hopen we al in 2011 te kunnen presenteren.

Overigens heeft de publiciteit rond de Hollandprijs ertoe geleid dat meer bewoners van de deelgemeente ons weten te vinden. In de afgelopen

maanden hebben we van diverse kanten historisch (foto)materiaal aangeboden gekregen. Het bestuur van de HVPA bedankt al deze mensen en zet alles in het werk om dit materiaal zo snel mogelijk te publiceren via onze nieuwsbrief of onze websites.

Al met al hoop ik op een productief jaar waarin de HVPA verder gaat met het voor het voetlicht brengen van de geschiedenis van ons woongebied, en hopen we u te kunnen begroeten tijdens een van onze bijeenkomsten in 2011. Uiteraard kunt u ook in 2011 altijd contact met ons opnemen als het gaat om de geschiedenis van de polder Prins Alexander.

Onno de Wit

10 maart - ALV en lezing

Ook in 2011 willen we vier lezingen organiseren. In ieder geval vindt op donderdag 10 maart de algemene ledenvergadering (ALV) plaats, die zal worden gekoppeld aan een lezing voor onze leden.

Verslag lezing 30 september 2010

NESSELANDE, door Erik Pot

Op 30 september 2010 organiseerde de HVPA haar derde lezing van het jaar in Brede School De Knoop. Het onderwerp betrof de geschiedenis en de recente ontwikkeling van Nesselande. Ter introductie hield HVPA-voorzitter Onno de Wit een inleiding over de wat oudere geschiedenis van dit gebied, de Nespolder, en over de oorsprong van de naam Nes of Nesse (een nes of nis is drooggevallen, nieuw land).

Vervolgens was het woord aan Erik Pot, planoloog, gebiedsadviseur van de deelgemeente Prins Alexander voor Nesselande, en ook lid van het Wijkteam Nesselande. Aan de hand van divers kaart- en fotomateriaal schetste hij de ontwikkeling van de wijk sinds circa 1995. In dat jaar kon de concrete planvorming voor de Vinexlocatie met de voorlopige naam Achtkamp beginnen, na een grondruil tussen de gemeente Rotterdam en de (voormalige) gemeenten Nieuwekerk aan den IJssel en Zevenhuizen-Moerkapelle.

Eigen karakter

Erik Pot ging in op de achtergronden van de bouw. Nesselande werd met Tuinstad, Badplaats en Waterwijk welbewust een wijk met drie buurten met elk een heel eigen karakter. Relatief los daarvan zijn, in het kader van het welstandsvrije bouwen, een aantal woningen gecreëerd met een bijzondere en markante vormgeving.

Een straat in Nesselande

In het slotdeel van zijn presentatie ging Erik Pot, mede naar aanleiding van vragen vanuit het publiek, in op de gevolgen van de economische crisis voor de verdere afronding van de bouw, want Nesselande is nog niet af. Ook werd nog enige tijd stilgestaan bij de redenen voor het aanleggen van een aantal hockeyvelden middenin de wijk. Al met al was de lezing van Erik Pot een mooi en gewaardeerd voorbeeld van aandacht voor de (zeer) recente geschiedenis.

Verslag lezing 18 december 2010

WONINGBOUW IN DE REGIO ROTTERDAM OOST NA 1945, door Andries van Wijngaarden

Op 18 december 2010 hield de architect Andries van Wijngaarden in een bomvolle educatiezaal op het terrein van het Jan Anne Beijerinckgemaal een lezing over de ontwikkeling van de woningbouw in Capelle aan den IJssel en Rotterdam Alexanderpolder na 1945.

De HVPA organiseerde deze lezing in samenwerking met de HVC (Historische Vereniging Capelle aan den IJssel).

Cijfers

Voorafgaand aan zijn verhaal over sociale woningbouw zette Andries van Wijngaarden enkele cijfers op een rij: In de deelgemeente Prins Alexander wonen nu 91.645 mensen. Dat betekent dat de deelgemeente wat betreft inwonersaantal groter is dan Capelle aan den IJssel (ruim 65.000). Van de woningen in de deelgemeente is 60% huurwoning en 40% koopwoning.

Woningwet

In 1901 werd de Woningwet van kracht. Dat was ook wel nodig, want de gemiddelde arbeiderswoning rond 1900 was klein, armoedig en slecht voor de gezondheid.

Met veel illustraties schetste Andries van Wijngaarden de ontwikkelingen in de sociale woningbouw. Zo hadden woningen die na de oorlog werden gebouwd een lavet waarin de kinderen een bad konden nemen, maar dat ook gebruikt kon worden om de was in te doen.

In de jaren zestig werd door de overheid voorlichting gegeven over hoe je je huis moest inrichten en hoe je netjes moest wonen. Klaarblijkelijk iets wat de mensen in die tijd moesten leren. In de jaren zeventig was licht en lucht belangrijk en werden de typische doorzonwoningen gebouwd.

Vergeleken met het buitenland heeft Nederland veel huurwoningen. Dat heeft ook tot gevolg dat de invloed van de staat op woningbouw en wonen altijd groot is geweest.

Rotterdam Woont

Na de pauze presenteerde architect Lucas van Zuijlen de website www.rotterdam-woont.nl, een project waarvan Andries van Wijngaarden initiatiefnemer is.

Doel van de website, en het project Rotterdam Woont, is een overzicht te geven van de geschiedenis en ontwikkeling van de woning- en stedenbouw van Rotterdam.

Het is zeer de moeite waard om de website te bezoeken, want er is prachtig materiaal op verzameld, zoals foto's, bouwtekeningen en plattegronden. Ook geeft de website achtergrondinformatie over de sociale, economische, politieke en technische achtergronden van de woningbouwontwikkelingen.

Na de lezingen konden de bezoekers de tentoonstelling 'Capelle in de 60-er jaren' bekijken. De tentoonstelling is elke zaterdag van 13.00-16.00 uur gratis te bezichtigen in het Jan Anne Beijerinckgemaal, tot en met 13 augustus 2011. U vindt het gemaal aan Bermweg 13 in Capelle aan den IJssel.

DE IMMANUELKERK Gemeentelijk monument in de polder

In 2010 is de Immanuelkerk aan de Berlagestraat in Het Lage Land tot gemeentelijk monument benoemd. Een bijzondere historische gebeurtenis, want de deelgemeente Prins Alexander is niet rijk bedeeld met gemeentelijke monumenten. Weliswaar is in hetzelfde jaar een boerderij aan de 's-Gravenweg tot gemeentelijk monument verklaard, maar de aanwijzing van het woonhuis Semiramis aan de Hoofdweg werd in juli 2010 na rijp beraad weer ingetrokken. Daarmee blijft de teller van gemeentelijke monumenten binnen de grenzen van de deelgemeente Prins Alexander voorsnog op slechts twee stuks staan.

Verstilling en geborgenheid

De eerste paal voor de Immanuelkerk aan de Berlagestraat 96 werd geslagen op 3 juni 1967, waarna de kerk op 16 november 1968 haar deuren opende. Omdat er al voor de opening van de kerk

behoefte bestond aan een plaats van samenkomst, kerkten de hervormde bewoners van Het Lage Land sinds 1966 in een noodgebouwtje gelegen direct naast de bouwlocatie van de Immanuelkerk. Dit tijdelijk onderkomen werd overigens na de opening van de Immanuelkerk verkocht aan Volkstuinvereniging Venhoeve aan het Lagelandsepad. Het houten gebouwtje is daar nog steeds te zien.

De oprichting van de Immanuelkerk was een initiatief van de Hervormde Gemeente Kralingen in opdracht van de Hervormde Kerkvoogdij Oude Dijk Zuid. De eerste predikant van de nieuwe gemeente was dominee Willem Radstake (1925-2006), die in 1956 in Kralingen tot predikant was beroepen. Hij sprak tijdens het slaan van de eerste paal van een "wezenlijk kerkgebouw (...) waarvan de architect en de bouwcommissie verwachten dat (het) iets in zich zal hebben van het geheim en van een dimensie die leidt tot aanbidding en verstillings", en waar men zich geborgen zou voelen. De opdracht voor het ontwerp van de Immanuelkerk werd gegund aan ir. Henk Hupkes. Hij liet zich inspireren door de antroposofie, wat onder andere blijkt uit de ronde, plastisch-organische vormen en het niet-zakelijke, symbolische ontwerp.

Robuust exterieur

De hoofdingang van de kerk bevindt zich onder de markante toren van achttien meter hoog, die duidelijk als een soort wachter langs de Berlagestraat staat. Naast de toren op de begane grond bevinden zich de bijruimten: ontmoetingsruimte, predikanten-, consistorie- en catechisatiekamer, kindercrèche en jeugdclub. De kerkruimte zelf is op de eerste verdieping. Het licht valt indirect binnen langs het zwevende houten plafond en via kleine raampjes op vloerhoogte, waardoor een verstillende en inderdaad geborgen sfeer wordt gecreëerd. In tegenstelling tot het robuuste, donkere en massieve exterieur van de kerk, die voornamelijk uit baksteen is opgetrokken, staat het lichte, witgepleisterde interieur.

De Immanuelkerk kort na de opening

Organische bouwstijl

De motieven van het Rotterdamse college van B&W om de Immanuelkerk aan de gemeenteraad voor te dragen als gemeentelijk monument hadden enerzijds te maken met het feit dat de kerk voor de nieuwe Hervormde gemeente in Het Lage Land heeft gefungeerd als een herkenbaar punt en bindende factor. Dat gold niet alleen voor de gemeente zelf, maar ook voor alle bewoners van Het Lage Land. Zeker in de eerste jaren, toen omringende nieuwbouw en oprukkende begroeiing nog minder prominent was dan nu, bezat de kerk en de toren in de nieuwbouwwijk aan de Berlagestraat een zeer markante positie. Anderzijds zag de gemeente vanuit architectonisch oogpunt het ontwerp van kerk als een kwalitatief bijzonder geslaagde vertegenwoordiger van de organische bouwstijl in de naoorlogse kerkbouw, waarbij de door Hupkes vormgegeven combinatie van symboliek en functionaliteit zeer intrigeert.

Overigens heeft de eigenaar van de Immanuelkerk, het college van Kerkrentmeesters van de Hervormde Gemeente Kralingen, in 2009 wel bezwaar gemaakt tegen de aanwijzing van de kerk tot gemeentelijk monument. Omdat de Hervormde Immanuelkerk inmiddels deel uitmaakt van de Protestantse Kerk Nederland en er een fusieproces aan de gang is met de Gereformeerde Verrijzeniskerk aan de Springerstraat, betekent de monumentenstatus wellicht een praktische inperking voor de concretisering van het fusieproces. Hoe dit er in praktijk uit gaat zien, zal de toekomst uitwijzen. De gemeente acht nieuwbouw naast dit gemeentelijk

monument in ieder geval niet onmogelijk.

Dit is het eerste stuk in een serie artikelen die in de komende nieuwsbrieven van de HVPa zal verschijnen over markante gebouwen in de polder Prins Alexander die van architectonisch of cultuurhistorisch belang zijn.

Dr. Onno de Wit

Literatuur over de Immanuelkerk
 P. Groenendijk e.a., *Architectuurgids Rotterdam* (Rotterdam 2007, p. 199.)
Immanuelkerk 35 jaar jong. In woord en beeld, 16 november 1968-2003 (eigen publicatie, 2003).
 Pastoresconvent Alexanderpolder, *Wandelen door de Alexanderpolder. Een wegwijzer voor de monumenten* (Rotterdam 2001), p. 13-14.
Redengevende omschrijving NH Immanuelkerk, Berlagestraat 96 (Bureau Monumenten, dS+V Gemeente Rotterdam, 2009).

DE POLDER IN DE PERS

Over land- en tuinbouw

Ver voordat in de jaren zestig van de vorige eeuw een begin werd gemaakt met de bouw van de eerste nieuwbouwwijk in de polder Prins Alexander verschenen er al berichten in de krant over het leven in deze polder. Niet alleen in de omgeving van Rotterdam, maar ook ver daarbuiten. Voor de nieuwsbrief van de HVPa verzamel ik dergelijke artikelen, deze keer vooral over de land- en tuinbouw in de polder. Een kleine bloemlezing:

Welig

Eén van de vroegste vermeldingen dateert van 14 juni 1873 als de Zierikzeesche Courant schrijft: "Een openbare verkoping van koolzaad, rogge, tarwe en haver, welig te veld staande en wassende op ongeveer 300 hektaren land in den Prins Alexander Polder onder de gemeenten Kralingen, Capelle en Nieuwerkerk aan den IJssel".

Felle nachtvorsten

Volgens hedendaagse informatie kan april gemiddeld elf nachten nachtvorst geven, mei nog slechts drie. Merkwaa- dig was dan ook het bericht in de Nieuwe Amersfoortsche Courant van 18 juni 1881: "In den Prins Alexander Polder zijn tengevolge van de felle nachtvorsten van de laatste dagen de meeste te veld staande aardappelen afgevroren." Zou men twijfels hebben over de juistheid van de datum dan worden deze wegge- nomen door een identiek bericht in de Zierikzeesche Courant van 15 juni 1881. Dat jaar blijkt een jaar van extremen want op 10 augustus lezen we: "Tenge- volge van het buitengewoon groeizame weder van dezen zomer is het winter- koren in den Prins Alexander Polder ongeveer 3 weken vroeger rijp dan gewoonlijk en is men thans druk bezig met den oogst."

Korenbouw

De Middelburgsche Courant van 17 mei 1882 meldt over wederom late nacht- vorsten, maar vervolgt met een opmerkelijk bericht: "Het winterkoren staat over 't algemeen vrij goed te velde, evenwel wordt van jaar tot jaar minder koren verbouwd, de meeste landbouwers maken hun boerderijen tot wei- en hooiland daar de korenbouw in den polder minder bevredigende resultaten oplevert." Het weer was en is van grote invloed op het boeren- en tuindersleven.

Droevigen graanoogst

De Nieuwe Gorinchemsche Courant van 21 april 1889 meldt: "Mocht het weer niet gauw verbeteren dan heeft men dezelfde droevigen graanoogst van verleden jaar. De gure wind houdt den groei tegen en zal alles spoedig doen verdorren". Gelukkig ook goed nieuws in deze krant: "de veestapel is gezond, door gebrek aan hooi en stroo doen vele huishoudens hun vee reeds buiten."

Windhoos

Dat men ruim honderd jaar geleden al gewassen onder glas teelde blijkt uit een bericht in de Zierikzeesche Nieuwsbode van 5 september 1907: "Tijdens het onweer van maandagmiddag even voor de ontzettende regenbui, ging met een woeste vaart een windhoos ratelend door

den Prins Alexander Polder nabij Nieuw- Terbregge. Meer dan 1000 broeiramen van verschillende warmoeziers werden opgenomen, weggeslingerd en versplinterd."

Bloemenveiling

We sluiten af met een bericht uit Het Centrum van 31 mei 1929: "Te Rotter- dam is een bloemenveiling opgericht. Vrijdag j.l. werd de eerste veiling gehouden. De aanvoer bestond geheel uit snijbloemen in bossen van 100 stuks. Wij zagen mooie rozen en enkele bossen lathyrus. Men is tot dit idee gekomen daar in vele kassen in den Prins Alexan- der Polder in vervanging der tomaten- teelt ook veel bloemen worden gekweekt. Als het getij begint te verlopen moeten de bakens dan ook worden verzet."

Wim Heistek

Illustraties in deze Nieuwsbrief

Foto Nesselande, pagina 2: Presentatie Erik Pot, 30 september 2010.

Foto Immanuelkerk, pagina 4: Archief Instituut voor Christelijk Cultureel Erfgoed, Groningen.

Heeft u vragen of opmerkingen?

Neem dan contact op met de HVPA: secretariaat
Van der Helmstraat 448
3067 HN Rotterdam
tel. 010 420 62 73 of 06 108 697 09
email: info@hvpa.nl

Lid worden van de HVPA?

U kunt lid worden door of € 15,- of € 12,- voor 65+ over te maken op bankrekeningnummer 140265708, t.n.v. de Historische Vereniging Prins Alexander.

De HVPA wordt sinds 2007 financieel ondersteund door deelgemeente Prins Alexander.

